

TARİHİ KOSTÜMLERİN AVRUPA RESİM SANATI İÇERİSİNDE İNCELENMESİ

Fatma ÖZTÜRK DÖNMEZ¹

ÖZET

Avrupa Resim Sanatı incelendiğinde, yüzyıllar boyunca kostüm tarihine kaynaklık edebilecek arşiv niteliğinde eserlere rastlanmaktadır. Bu eserlerde, sonraki yıllara ışık tutacak insanların yaşamlarına dair enstantaneler gözlemlenirken, aynı zamanda giyim stilleriyle de ilgili olarak pekçok bilgi elde etmekteyiz. Saray çevresi yaşantısı, törenler, halkın günlük yaşamı gibi birçok konuya yer verilen bu resimlerde inceleyeceğimiz detaylar, dönemin mimarisiyle de etkileşim halinde olan kostümlere ait görüntülerdir. XV.yüzyıl Rönesans Döneminin resimleriyle başlayan bu incelemede, dönemin önemli ressamlarının resmettiği ve kostüm kaynaklarında da bu resamlara yer verildiğini; XVI. yüzyılın sonuna kadar ki kostüm tarihindeki değişimleri gözlemleyeceğiz. Saray çevresi yaşantısıyla birlikte, toplumun üst sınıflarında ortaya çıkan giyinme üsluplarının çalışan kesime yansması ve zamanla halkın kendini ifade etmesine aracı olduğuna tanık olacağız. Bu bağlamda yapılan araştırmanın amacı, kostüm tarihi kitaplarında yeterince dikkate alınmayan; tarihi kostümlerin, dönemlerin giyim stilleriyle birlikte incelenmesidir. Bu araştırma makalesi içinde toplanan veriler, başta kostüm tasarım öğrencileri olmak üzere tüm sanat öğrencilerine ve kostüm tarihi araştırmacılarına kaynak oluşturacak şekilde hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kostüm, Resim sanatı, Rönesans, Giyinme stilleri

Öztürk Dönmez, Fatma. "Tarihi Kostümlerin Avrupa Resim Sanatı İçerisinde İncelenmesi". *idil* 4.18 (2015): 123-136.

Öztürk Dönmez, F. (2015). Tarihi Kostümlerin Avrupa Resim Sanatı İçerisinde İncelenmesi. *idil*, 4 (18), s.123-136.

¹ Yrd. Doç., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü, İstanbul; fatma.donmez@msgsu.edu.tr

THE EXAMINATION OF HISTORICAL COSTUMES IN EUROPE PAINTING ART

ABSTRACT

While examining the Europe Painting Art, the works at the quality of archive that will be able to source to the custom history for centuries are uncouncted. In these works, when we observe the instantaneous that they will shed light to after years about the lives of people, we also get a lot of data related to their clothing styles. The details that we can examine in these paintings which include many issues such as the life of Palace surrounding, ceremonies, the daily life of public are the images belonging to the customs interacting with the architecture of the period. In this examination starting with XV. Century Renaissance paintings, by giving place to the painters in custom sources and painted by the important painters of the period; we will observe the changes of custom history till the end of XVI. Century. We will witness reflection of dressing style arising in the upper class of the society together with life of palace environment to working people and also that it will be an expressing tool of the people for themselves in time.

The aim of this research is to explore the use of historical costumes together with the clothing styles of the related era; which is often ignored in the literature. The data collected for this research are prepared with the intend to create a source for costume design students being in the first place and for all fine arts students and research.

Keywords: Historical Costume, Painting Art, Renaissance, Wearing Styles

Giriş

Giysi kelimesinin, insanın örtünmesi ve korunması amaçlı kullanıldığını düşünersek, kostüm kelimesinin; farklı durumlar için kullanılan özellikli giysiler olduğunu bilmemiz doğru olur. Giysi; iklim, sağlık ya da tekstil sektöründeki yeniliklerle değişkenlik gösterirken, kostüm; dini inançlar, estetik kaygılar, kişisel statülerin yansımaları olan sosyal durumların değişkenliği ile ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun, salt giyinmek için başlamış olan örtünme serüveni, yüzyıllar boyunca insanın kendisini farklı ifade etme isteği için kullanılan kostümle bütünleşerek devam etmiş, zaman içerisinde iki kelime aynı anlamda kullanılmış ancak daha sonra kostümün farklı amaçlar için kullanılan bir örtünme şekli olduğu ortaya çıkmıştır. İlkçağlardan itibaren, duvar resimleriyle başlayan betimlemelerden, Romanesk Dönemde yapılan mozaiklere kadar giysinin tarih boyunca değişimi gözlemlenmiş, ileriki yüzyıllarda ressamların tabloları kostüm kitaplarına kaynak oluşturabilecek şekilde arşivlenmiştir. Bu çalışmada 15.yy'dan başlayarak ressamların tabloları, müzeler, tarih kitapları ve kostüm tarihi arşivleri incelenerek, batı dünyasının giysi anlayışında ki farklılaşma sürecine tanık olunacak ve bir moda olgusuna dönüşmesi ele alınacaktır.

Tablolarda Görülen Kostüm Detayları

15. yüzyılın ortalarında İtalya'daki moda anlayışı Avrupa modasından farklı gelişerek çeşitlilik göstermiştir. Saç modellerinde ve başlıklarda görülen bu farklılığı Rogier van der Weyden'e ait 1460 yılında yapılan *Bir Kadının Portresi* adlı tablosu ve Domenico Ghirlandaio ait 1488 yılında yapılan *Giovanna Tournabuani* adlı tabloda görebiliriz. Hollandalı ressam Van Der Weyden ve İtalyan ressam Ghirlandaio'nun resmettiği bu iki kadın portresi birbirinden farklı stilleri yansıtmaktadır. İtalya'da saç stilleri daha serbest ve doğal görünürken Kuzey Avrupa stilinde bu farkı kabartılmış, yükseltilmiş topuzlu ve duvaklı başlıklarla görmektediriz. Bu iki tablodaki saç biçimleri kostümlerdeki bölgesel farklılıkları yansıtır.

Resim 1: Rogier van der Weyden, "Bir Kadının Portresi" 1455

Resim 2: Domenico Ghirlandaio, "Giovanna Tornabuoni" 1488

Resim 3: Albercht Dürer, "Nuremberg'li evhanımı ve Venedikli Kadın" 1495

(Resim 3) "Stiller arasındaki farklılıklar Albert Dürer'in *Nuremberg'li Evkadını ve Venedikli Kadın* tablosunda da giysilerde görülmektedir." (Laver, 1969:75) Kuzey'li kadının giysisinin kolları oldukça dar ve sıkı bir biçimde vücuda otururken; İtalyan stilinde elbise giymiş olan Venedikli kadının, kollarının dışa doğru şişkin olduğunu görmekteyiz; ayrıca bu elbise kollarının, çoğunlukla takılıp çıkarılabilen, üzeri ağırlıklı olarak gümüş ve altın iplerle, süslenmiş kumaşlardan yapılan kollar olduğu bilinmektedir. Görülüyor ki Kuzey Avrupa giyim stilinde Avrupa'nın güneyine oranla daha fazla kapalılık hakim olmuştur. Dürer'in yapmış olduğu bu çalışmada iki kadının da, elbiselerinin beden kısmının birbirlerine benzer dekolteye sahip olduğu görülmektedir. Bunun sebebi Dürer'in bir dönem İtalya'da yaşamış sonra Nuremberg'e taşınmış olması ve iki farklı kültürdeki giyim stillerini yorumlayarak resimlerine yansıtmış olmasıdır. İtalyan stili ve Kuzey Avrupa stiline birbirinden bu kadar farklı gelişmiş olmasının en önemli sebebi, İtalya'da giysi ve aksesuarlarda kumaş ve renk bakımından daha fazla seçenek olması ve Çin'de üretilen pahalı kumaşların, İpek yolu aracılığıyla batıya ulaşarak, önemli bir ticaret merkezi haline gelen Venedik'e gelmesiydi. Batı ve doğu kültürleri böylece birbirlerini etkilemiş, bu etkileşimin belirgin olarak izleri tablolara yansımıştı. Aksesuarlar incelendiğinde Ortaçağ'ın kadın başlıkları Gotik mimarinin sivrilğini andırırken artık Rönesans'la birlikte başlıklar, Tudor Dönemin pencerelerine benzemeye başlamıştır.

Resim 4: “Lady Alice More” 1530

Resim 5: “Lady Guildenford” 1527

Hans Holbein tarafından yapılan iki portrede kadınlar Gable adlı köpek kulübesini andıran alınlıklı başlıklarla gösterilmekteler. (Resim 4, resim 5) *Kennel* ya da *Gable* adlarıyla kostüm kitaplarında yer alan bu başlıklar, dış kontürleriyle adeta bir Yunan tapınağının alınlığını hatırlatmaktaydı. Bu başlıklar, başın ön kısmı ve kulakların neredeyse tamamı kapanacak biçimde başa yerleştirilirdi. Başlıkta bulunan arka parça bir bone şeklinde olup, başın arka kısmını içine alacak şekilde kullanılırdı; ayrıca bu başlık daha resmi durumlarda saç görünmeyecek şekilde de kullanılırdı. Aynı modele sahip keten boneler ise saç daha fazla görünecek şekilde başa yerleştirilirdi. Bir Yunan tapınağının cephesini andıran bu başlıklar Rönesans klasik mimari özelliklerinden etkilenecek yapılmıştı.

Yeni çağın gelişiyle, Fransa ve İngiltere’de ki giysi modasında Alman sempatisi oluşmuştur. 1500’lü yıllara da kostüm üzerinde ki *Şeytan Penceresi* (Resim 6) adlı yarım ay formundaki yarıklar, tüm bölgelerde giysiler üzerinde kullanılırken Almanya’da abartılı bir biçimde kullanılmış, sadece Doublet’ler değil aynı zamanda pantolonlar, ayakkabılar da bu yarıklarla süslenmiştir. Kadın elbiselerinde önce elbisenin beden kısmına, daha sonra eteklere de uygulanmaya çalışılmış olsa da çok fazla başarılı bir sonuç elde edilemediğinden bu detaydan vazgeçilmiştir.

Resim 6: Lucas Cranach “Saxonya Dükü Henry ve karısı” 1514 Erkeğin kıyafetindeki yoğun detayların, kadının kıyafetine de taşınarak bir uyum sağlanmaya çalışılmış.

“Tüm zamanların en iyi portreleri 16.yüzyılda resmedilmişti. Holbein, Bronzino, Titian bunların arasında en iyileri olarak bilinirken bu ressamların çoğunun asilzadeleri asil kıyafetleri içinde resmettikleri bilinmektedir.” (Laver, 1969:84)

		
Resim 7: Holbein okulundan “Henry VIII” tablosu, 1537	Resim 8: Bronzino “Toledo’lu Eleonora ve oğlu” 1545	Resim 9: Titian “Kırmızı Başlıklı Adamın Portresi” 1530

Rönesans Döneminin önemli ressamlarından olan Hans Holbein’in yapmış olduğu ve sonrasında defalarca reproduksiyonun yapıldığı *VIII. Henry* tablosu kostüm araştırmalarına kaynak oluşturabilecek niteliktedir.

(Resim 7) VIII. Henry’nin tablolarındaki kıyafetleri bize Saray halkının orta sınıftan farkını ve giysisinin üzerinin adeta altındaki kumaşın görünmesini engelleyecek şekilde değerli taşlarla süslenerek, asilzadelerin yaşadığı zenginliği göstermektedir. Rönesans’ın elde edilmesinin zorluğundan kaynaklı, en değerli rengi olan kırmızı ve morun mümkün olduğunca sık kullanıldığını görmekteyiz. Ressam, Henry’nin bedenini karesel bir formda betimlerken, Rönesans mimarisindeki kare formlara gönderme yapmış olup aynı zamanda omuzlardaki yatay görüntüyle de kralın kudretini göstermeye çalışmıştır. Rönesans’ta bu ihtişamlı kıyafetler kadın, çocuk gözetmeksizin aynı yoğunlukta aynı zengin işlemler ve detaylarla süslenerek kullanılmıştır. VIII. Henry’nin Holbein’e ait bu çalışmasında kıyafette kullanılan altın ipliklerle yapılmış işlemler, mücevherlerle yapılmış aşırı süslülük, kürk, tafta ve kadifenin kullanımı VIII. Henry’nin zengiliğini, otoritesini ve ihtişamını simgeleyerek, Rönesans Avrupa’sının en güçlü karakterlerinden biri olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bir diğer Rönesans ressamı olan Bronzino'nun saray halkını resmettiği portrelerinde ayrıntılı ve incelikle detaylandırılmış kostümlere yer verdiği bilinmektedir. (Resim 8) *Toledo'lu Eleonora ve oğlu* adlı bu tablo da kostümlerin ayrıntıları ve gerçekçiliği bakımından Bronzino'ya ait en iyi örneklerden biridir. "Rönesans'ın renkleri olan altın, siyah ve bejin dengeli biçimde kullanılması, elbiseye altın sırmalarla işlenmiş nar motifinin, yakada kullanılan altın iplerle örülmüş *Partlet* adlı parçayla desteklendiğini göstermektedir." (Fogg, 2014,51) Eleonora'nın giysisinin ihtişamından zenginliğini ve İspanya'da ki moda anlayışını görebiliriz. Elbisenin kumaşının ağır brokardan olup kenarlarda gözüken yumuşak taftayla desteklendiğini söyleyebiliriz; ayrıca belindeki değerli taşlarla süslü altın kemer yine varlıklı ailelerin tablosunda görülebilecek bir detaydır.

(Resim 9) Titian'a ait *Kırmızı Başlıklı Genç Adam* adlı tablo da ise Rönesans döneminde kullanılan kırmızının, malzeme olarak kullanılan kürkün ve aksesuar olarak kullanılmaya başlanan eldivenin bir portrede bir arada yer alacak kadar önem taşıdığını gösterir. Kırmızı rengin pek çok Rönesans ressamına ilham kaynağı olduğunu görmekteyiz. Holbein'in bilinen pek çok tablosunda asilzadeleri resmederken kırmızının hemen hemen her tonunu kullandığını aynı zamanda Lucas Cranach'ın da Alman prensesleri resmederken değişik tonlarda kırmızı kullandığını görmekteyiz.

Orta sınıfın kıyafetleri saray halkınıninkilerden çok farklıydı; özellikle zengin yurttaşları betimleyen kolsuz bir üst giysi olan *Schaube* dönemin karakteristik çizgilerini oluşturmaktaydı. Cüppeyi andıran bu giysinin, nadiren arka tarafından boşlukta sarkan kollu hali de kullanılmaktadır. Özellikle *Schaube*'nin kenarları kürklü süslemeli bilim adamlarının çokça kullandıkları tipik bir giysiydi. Arkada boşlukta sallanan kollarıyla günümüz akademisyenlerinin cüppelerini anımsatmaktaydı.

Resim 10: Holbein “Büyükelçiler” 1533

Holbein’in *Büyükelçiler* adlı tablosunda ayakta dururken resmedilmiş olan İngiltere’de yaşayan Fransa elçisi Jean De Dinteville ve aynı zamanda arkadaşı olan elçi ve piskopos Georges De Selve’nin giysilerinde, dönemin iki önemli erkek cüppesinin örneklerini görmekteyiz. Solda duran Jean De Dinteville’e kadifeden yapılmış, kenarları kürklü *Schaube*’si ve saten kıyafetiyle zengin ve başarılı bir aristokrat görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Elçinin üzerinde ki giysilerde Holbein’in geldiği yer olan Kuzey Avrupa gelenekselliği belirgin bir şekilde görülmektedir. Piskoposun *Schaube*’si ise yere kadar uzunlukta yine kenarları kürkle kaplı ancak daha modern bir görüntü sergilemektedir.

1540’lardan itibaren, Almanların parlak renkleri ve şatafatlı formları yerine İspanyolların etkisiyle kasvetli renkler ve vücudu saran formlar ortaya çıkmış; böylece Avrupa modası üzerinde ki Alman baskısı yerini İspanyol etkilerine bırakmıştır. İspanyol etkisi, sadece renklerde değil kesimlerde de etkisini göstermiştir. Balon pantolon olarak ortaya çıkan içi kırıktık, at kılı, pamuk, yün ve keten gibi malzemelerle doldurularak bir balon görüntüsü verilen *Trunkhose* adlı pantolon modeli, dönemin en gösterişli ve tercih edilen modeli olmuştur.

Resim 11: Bronzino “Bir genç adamın Portresi” 1540

Resim 12: Giovanni Batista Moroni “Terzi” 1571 Orta sınıf kostümüne örnek

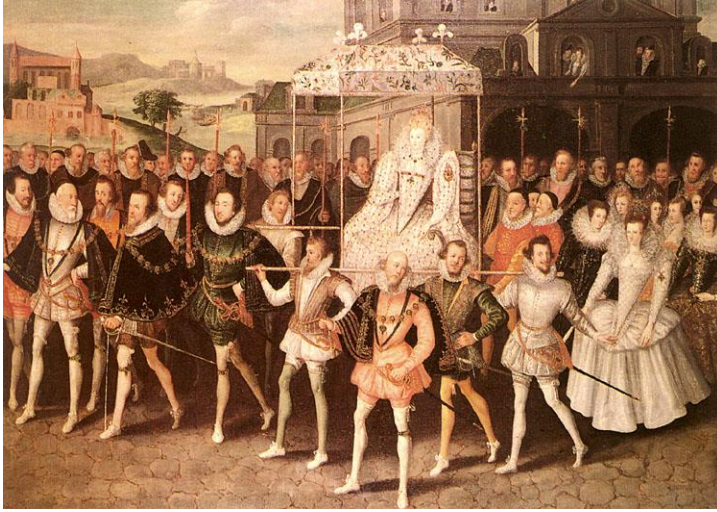
Öncelikli olarak İspanyol ressamlarının yapıtlarında karşımıza çıkan *TrunkHose* (balon pantolon) Avrupa modası içerisinde hızlıca yerini almış ve İngiltere Krallığından sonra İtalya’da da moda olmuştur. Bu pantolonların üzerine giyilen ceketler kısalarak Doublet / *Pourpoint* adlarıyla kostüm tarihinde bilinmektedir. Bu ceketler iç gömleklerin üzerine giyilmekteydi; ayrıca bu ceketlerin belden aşağısı açık olup, erkeklerin pantolon üzerine taktıkları, cinsel organını koruyan *Codpiece* adlı parçanın gösterilmesi sağlanıyordu. *Doublet*’ler kolları çıkarılabilen ve bağlantı noktaları, yarım ay şeklinde bir apoletle kapatılan ceketlerdi. Kollar bilekte daralacak şekilde kabartılırdı. Göğüs kısmı kırıktık, pamuk, at kılı ile doldurularak yalancı bir şişkinlik elde edilirdi. Bu gösterişli kabartma yöntemleri ceketler ve pantolonlara yapıldı. Ceketlerde, tüm şişkinlik giysinin üst kısmına yapıp, bele doğru azaltılıp

böylece bel kısmı olduğundan daha ince gözüktüğü aynı zamanda göğüsteki etkisi daha abartılı şekilde görünürdü.

(Resim 11) Bronzino'nun *Bir Genç Adamın Portresi* adlı çalışmasında merkezde duran siyah kostümlü genç bir erkek görülmektedir. Orta Çağ'dan kalan ve Rönesans döneminde de moda olan *Şeytan Pencere*leri adlı verev yarıklar satenden, yapılmış ceketin üzerinde görülmektedir. Ceketin yaka kısmından, kırma danteller çıkmaktadır ve bu yaka biçimi, İspanyol etkisiyle modaya yerleşmiş, bir kullanım şeklidir; ileriki dönemlerde *Ruff* yakanın ortaya çıkmasına vesile olan bir yaka modelidir.

(Resim 12) Giovanni Batista Moroni'nin kostüm detayları konusunda oldukça ilgi çekici bir yapıtı olan *Bir Terzi* adlı çalışması Moroni'nin döneminin diğer ressamlarından farklı olarak orta sınıfı resmetmiş olması ve böylece dönemin çalışan kesimiyle ilgili olarak arşiv oluşturulmasını sağlamasıdır. Özellikle hâkim, terzi, rahip temalı çalışmalar yapmış olması, kadınlardan çok erkekleri resmetmesi gibi detaylar çalışmalarında ön plana çıkmaktadır. *Bir Terzi* adlı çalışma incelendiğinde, terzinin üzerindeki ceketin küçük *Şeytan Pencere*si adlı yarıklarla süslendiğini, ayrıca yaka ve kol ağzlarının yine kırma dantellerle süslenmesinin bize terzilik mesleğinin dönemin zengin mesleklerinden olduğunu göstermektedir. Kırma dantel yakalar çoğunlukla asilzadeler ve varlıklı insanların kullanabildikleri kostüm parçalarıdır. Belindeki kılıç kemeri ve balon pantolonu ve pantolonun ağ kısmında yer alan Codpiece adlı parça Rönesans'ın en önemli kostüm stili özellikleridir ve Moroni'nin resminde de yerini bulmuştur.

Kadınlarda ise etekler eskiye göre daha geniş ve daha zengin süslemeliydi. Giysinin beden kısmı vücuda sıkıca oturtulur ve *Stomach* adında korsajın içine takılan üçgen bir parçayla, vücut üçgen bir form almaktaydı. Etekler yere kadar geniş, bol, dökümlü olarak inirdi. (Resim13) 1600'lü yıllarda I. Elizabeth'le gelen yeni bir moda anlayışı başlamış ve araba tekerleğini andıran görüntüsü olan *Ruff* adlı tekerlek yakalar kadınlarda ön ortasından açılarak kadının göğüs kısmını azda olsa ortaya çıkaracak bir şekilde kullanılmıştır. Bu yaka modeli I. Elizabeth'in pek çok portresinde karşımıza çıkmaktadır. Elbisenin yaka kısmı kare şeklinde kesilirdi ve bu açıklıktan içerideki *Chemise* adlı iç elbise gösterilirdi.

Resim 13: Marcus Gheeraerts “Kraliçe Elizabeth Blackfriars’ta” 1600

“Bu tabloda I. Kraliçe Elizabeth’i düğüne katılmak üzere konvoyla beraber bir geçit içerisinde yol alırken görmekteyiz.” (Laver,1969:93) Ölümünden üç yıl önce yapılmış olan tabloda kraliçe halen dinç ve sağlıklı gözükmemektedir. Tabloda kraliçe ve arkasında yer alan gelin, kostümleriyle dikkat çekmektedir. “Fransızların İngiltere modasına soktukları bu elbiseler İspanyollar tarafından kullanılmamıştır.” (Boucher,1966:236) *Fransız Farthingale*’i olarak bilinen ve *Tekerlek Farthingale* ya da *Farthingale Sandalyesi* olarak da halk arasında adlandırılmış olan kadın elbisesi kraliçenin yarattığı moda anlayışıyla beraber, 1580’lerden itibaren İngiltere saray halkının kıyafeti olmuştur. Tabloda; öncelikli olarak bu elbise modeli dikkat çekmektedir. Giyen kişiyi sanki dönemin oyuncak atlarına binmiş gibi gösteren bu giysi, I. Elizabeth’in resmedildiği ve pek çok tablosunda giydiği tek kıyafet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kraliçe ve nedimesi başta olmak üzere tüm kadınlar bu *Tekerlek Farthingale*’i kullanmışlar ancak tabloda göze çarpan önemli bir detayda kraliçe ve ayrıca baş nedimesi olan gelin dışında, hiçbir kadının Ruff yakayı açık olarak kullanmamış olmalarıdır. I. Elizabeth’in başlatmış olduğu açık Ruff yaka modası bu tablo ve kraliçenin diğer tablolarında resmedilmesiyle, moda olarak döneme damgasını vuran bir aksesuar olmuştur.

SONUÇ

Kostüm Tarihine kaynak oluşturmak için dönemin ressamalarının tablolarından faydalanmak, bir tasarımcı için en doğru yöntemdir. Kuramsal bir araştırma sürecinden geçilerek yazılan makale birçok müze, kitap ve dergi taraması sonucu elde edilen verilerle oluşturulmuştur. Özellikle çok sayıda kostüm tarihi ve sanat tarihi kitabı incelenerek, söz konusu ressamların yaşadıkları dönemlerin sosyo-ekonomik durumları da, göz önünde bulundurularak toplanan bilgiler tekrar gözden geçirilmiştir. Avrupa Resim Sanatı içerisinde yüzyıllarca pek çok ressamın gözlemleyerek ve olabildiğince gerçekçiliğini koruyarak, yaptıkları bu çalışmalar; kostüm arşivlerine kaynaklık oluşturmaları bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Sanat tarihi içinde uluslar incelendiğinde; kostümlerde ki stil birliği bakımından benzerlikler ve kostüm parçalarının isim olarak da birbirine yakın terimlerle adlandırılmış olmaları ulusların kültürleri ve beğenileriyle birbirlerini nasıl etkilemiş olduklarını görebiliriz. Avrupa modasının, günümüze geliş biçimini sebepleriyle, incelemek için tüm bu tabloların anlatılmak istenen hikâyelerini bilmek ve öncelikli olarak kişiler üzerinden yola çıkarak araştırma yapmak doğru kaynaklara ulaşmamızı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Balcı, Fatih. Sanat Eleştirisine Giriş, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Boucher, Francois. "A History of Costume in the West".Çev. John Ross. NewYork
- Thames and Hudson 1987.
- Farthing, Stephen, ed, Sanatın Tüm Öyküsü, İstanbul, Hayalperest Yayınevi, 2012.
- Gombrich, E.H. Sanatın Öyküsü, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.
- Hale, Sheila. Titian: His Life and the Golden Age of Venice, İngiltere, Harper Press,
- 2013.
- Heydenreich, Gunnar. Lucas Cranach the Elder, Amsterdam University Press, 2007.

Hottenroth, Friedrich ve Racinet, Auguste. "Costume Worldwide". Ed, Melissa

Leventon, İngiltere: Thames &Hudson, 2008.

Laver, James. World of Art: Costume &Fashion. Great Britain: Thames and

Hudson, 1996.

Orsborne, Amy. "Moda".Çev, Duygu Özen. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2013.

Steele, Valerie."Modanın Tüm Öyküsü".Ed, Marnie Fogg, İstanbul: Hayalperest

Yayınevi, 2014.

Wolf, Norbert. Dürer, New York: Taschen, 2006.

-----, Holbein the Younger, London: Taschen, 2004.